

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

МОЛНАР ГРЕТА ТІБОРІВНА

УДК 330.322:631.15.017.3(321.6/.8:352.071)

ДИСЕРТАЦІЯ

**РОЗВИТОК ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТИХ
СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ**

Спеціальність: 051 «Економіка»

Галузь знань: 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Г. Т. Молнар

Науковий керівник: Дем'ян Ярослава Юріївна, кандидат економічних наук ,
доцент

Мукачєво – 2021

АНОТАЦІЯ

Молнар Г. Т. Розвиток інвестиційного потенціалу особистих селянських господарств в умовах децентралізації. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка» – Мукачівський державний університет, Мукачево, 2021.

Дисертацію присвячено теоретичному узагальненню і обґрунтуванню нового вирішення актуального науково-практичного завдання щодо забезпечення розвитку інвестиційного потенціалу особистих селянських господарств в умовах децентралізації.

На основі теоретичної систематизації вітчизняних і зарубіжних наукових джерел узагальнено теоретико-методичні засади розвитку інвестиційного потенціалу особистих селянських господарств, визначено його сутність та особливості, проаналізовано методи оцінювання.

Встановлено, що інвестиційний потенціал особистих селянських господарств являє собою сукупність ресурсів, які потенційно можуть бути використанні на здійснення вкладень у розвиток господарської діяльності, у поєднанні зі здатністю забезпечити формування та ефективне використання таких ресурсів. Удосконалено науковий концепт розвитку інвестиційного потенціалу особистих селянських господарств на основі визначення особливостей, виділення джерел створення та напрямів використання інвестиційних ресурсів з урахуванням моделей подальшого функціонування господарств. Зазначено, що формування інвестиційного потенціалу залежить від максимальної реалізації внутрішніх та зовнішніх ринкових і адміністративних умов акумуляції інвестиційних ресурсів. Джерела утворення інвестиційного потенціалу, як і напрями подальшого використання інвестицій, залежать від обраної моделі розвитку особистих селянських господарств через

механізми комерціалізації, диверсифікації, зміцнення споживчого напрямку, кооперації або інтеграції з іншими учасниками ринку.

Запропоновано алгоритм оцінювання інвестиційного потенціалу особистого селянського господарства, систематизовано показники аналізу та обґрунтовано порядок обчислення узагальнюючого індикатора. Вихідним етапом оцінки визначено аналіз стану основних складових забезпеченості функціонування, а саме доходів і заощаджень, кадрів, матеріально-технічної бази, житлових умов, земельних ресурсів тощо, та руху – вибуття, оновлення, абсолютного і відносного приросту, рівня модернізації та якісного поліпшення. До наступних етапів включено узагальнену оцінку забезпеченості функціонування особистого селянського господарства, визначення сукупних інвестиційних потреб на оновлення, модернізацію та реструктуризацію, а також оціночні можливості акумуляції інвестиційних ресурсів з внутрішніх джерел та залучення нестачі через зовнішні механізми. Заключним етапом встановлено визначення ключового узагальнюючого показника достатності інвестиційного потенціалу особистого селянського господарства.

На емпіричному етапі дослідження проаналізовано практичні аспекти формування і використання інвестиційного потенціалу особистих селянських господарств Закарпатської області.

Доведено, що особисті селянські господарства відіграють вагому, а подеколи й вирішальну роль у функціонуванні сільського господарства та розвитку села. Попри це матеріально-технічне забезпечення їх невідстачає, інвестиційні процеси мляві, інвестиційний потенціал нерозвинений. Середньорічні інвестиційні витрати з розрахунку на одне господарство сягають близько 5,4 тис. грн. у рік, на 1 га їх земельної площі становить 4,0 тис. грн., а на одну особу – менше 1 тис. грн. Переважна частка господарств здійснюють вкладення лише у придбання, будівництво і монтаж господарських будівель і споруд (понад 94 %), менше половини – у придбання несамохідної техніки, інвентарю та реманенту, лише близько 38 % купують

або модернізують самохідну сільськогосподарську техніку. Ключова причина означених процесів полягає в нестачі коштів та низькому рівні розвитку інвестиційного потенціалу.

Встановлено, що ключовим чинником формування інвестиційного потенціалу особистих селянських господарств є рівень товарності вироблюваної ними сільськогосподарської продукції. У процесі дослідження господарства було розподілено на п'ять груп – нетоварні, з епізодичними продажами, низькою, середньою товарністю та комерціалізовані високотоварні господарства. Для різних груп було запропоновано використання диференційованих моделей перспективного розвитку. Зокрема, для майже 69 % особистих селянських господарств оптимальною є модель зміцнення споживчих характеристик, 15 % – комерціалізації, 16 % – диверсифікації діяльності. Поряд з тим окремим господарствам доцільно вдаватися до реалізації додаткових допоміжних моделей – 31 % до моделі інтеграції, 38 % – кооперації.

Конструктивна частина дослідження присвячена обґрунтуванню напрямів розвитку інвестиційного потенціалу особистих селянських господарств в умовах децентралізації. Доведено, що розвиток інвестиційного потенціалу особистих селянських господарств може відбутися лише як складова розвитку самих суб'єктів та їх діяльності. Задля цього необхідно всіляко сприяти комерціалізації та диверсифікації господарської діяльності, посиленню інтеграційних процесів та поширенню кооперативного руху, створенню хабів з облаштування основних та супутніх напрямів підприємництва, реалізації особистих, спільних та інтегрованих проектів у сфері сільського господарства, переробки сільськогосподарської продукції та реалізації продуктів харчування, сільського та зеленого туризму, освітніх та виховних проектів, народних промислів, створення і просування еко-брендів і інших напрямів, що дозволить забезпечити потреби господарств в інвестиційних ресурсах, розвинути їх виробничо-комерційну діяльність та

поліпшити житлово-побутові умови селян.

Обґрунтовано засади та запропоновано конкретні механізми підтримки розвитку інвестиційного потенціалу особистих селянських господарств з боку територіальних громад в умовах децентралізації на основі програмно-цільового підходу. Такий підхід має здійснюватися через реалізацію програм прямої підтримки інвестиційних проектів, кредитної підтримки, а також програм розвитку суб'єктів територіальної громади.

Запропоновано для реалізації Програм прямої підтримки інвестиційних проектів створювати Револьверні фонди, які зможуть надавати поворотну фінансову допомогу на реалізацію порівняно дрібних інвестиційних проектів особистих селянських господарств виробничого, побутового і соціального характеру. Програми кредитної підтримки вимагають створення спеціалізованих фондів, кошти яких використовуватимуться на здешевлення банківських кредитів для фінансування порівняно крупних інвестиційних проектів ОСГ, їх об'єднань або об'єднань з іншими суб'єктами. Програми розвитку, що уже набули певного поширення в Україні та в Закарпатській області, для подальшого розширення й реалізації пріоритетних інфраструктурних, екологічних, соціальних та інших проектів вимагають залучення коштів міжнародної допомоги, доєднання до європейських і міжнародних ініціатив, розвитку емісії муніципальних інфраструктурних та зелених облігацій, залучення інших фінансових інструментів. Доведено, що уже в перші п'ять років реалізації програмно-цільового підходу можна охопити підтримкою територіальних громад розвиток інвестиційного потенціалу до чверті особистих селянських господарств.

Розроблено підходи до реалізації інвестиційних проектів у сфері енергоефективності та розвитку відновлювальних джерел енергії шляхом створення енергетичних кооперативів як одного із найперспективніших напрямів інвестиційної діяльності особистих селянських господарств. У макроекономічному та регіональному масштабах це дозволить підвищити

енергетичну безпеку держави та окремих суб'єктів, поліпшити енергоефективність економіки в цілому та окремих її сфер, мінімізувати негативні впливи енергетики та енергоспоживання на навколишнє природне середовище. У масштабі особистого селянського господарства це дозволить скоротити витрати й підвищити платоспроможність, утворити джерело додаткових доходів, поліпшити забезпечення біодобривами, уникнути чисельних екологічних проблем тощо. Для зниження фінансового навантаження на господарства та підтримування їхнього інвестиційного потенціалу створення енергетичних кооперативів має відбуватися при фінансовій підтримці кредитних відносин за рахунок коштів територіальних громад.

Ключові слова: особисте селянське господарство, сільське господарства, потенціал, інвестиційний потенціал, інвестиції, інвестування, інвестиційні ресурси, інвестиційні джерела, матеріально-технічне забезпечення, розвиток, децентралізація, територіальна громада, підтримка територіальної громади, державна підтримка.

ABSTRACT

Molnar H.T. Development of investment potential of personal peasant farms in the conditions of decentralization. - Qualification research (manuscript copyrights).

The thesis for a scientific degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 05 «Social and behavior sciences» on specialty 051«Economics» - Mukachevo State University, Mukachevo, 2021.

The doctoral thesis is devoted to the theoretical generalization and substantiation of the new solution of the actual scientific and practical task on maintenance of investment potential development of personal peasant farms in the conditions of decentralization.

Based on the theoretical systematization of Ukrainian and foreign scientific sources, the theoretical and methodological principles of investment potential development of personal farms have been generalized, its essence and features have been determined, evaluation methods have been analyzed.

It has been established that the investment potential of private farms is a set of resources that can potentially be used to invest in economic development, combined with the ability to ensure the formation and efficient use of such resources. The scientific concept of development of investment potential of personal peasant farms on the basis of definition of features, allocation of sources of creation and directions of use of investment resources taking into account models of the further functioning of farms has been improved. It has been noted that the formation of investment potential depends on the maximum implementation of internal and external market and administrative conditions for the accumulation of investment resources. The sources of investment potential, as well as the directions of further use of investments, depend on the chosen model of development of personal farms through mechanisms of commercialization, diversification, strengthening of the consumer direction, cooperation or integration with other market participants.

The algorithm of estimation of investment potential of personal peasant economy has been proposed, the indicators of the analysis have been systematized and the order of calculation of the generalizing indicator has been substantiated. The initial stage of the assessment is the analysis of the main components of the operation, namely income and savings, personnel, material and technical base, living conditions, land resources, etc., and movement - disposal, renewal, absolute and relative growth, level of modernization and quality improvement. The next stages include a generalized assessment of the security of personal farming, identification of aggregate investment needs for renewal, modernization and restructuring, as well as assessment of the accumulation of investment resources from internal sources and attracting shortages through external mechanisms. The final stage is the definition of a key generalizing indicator of the adequacy of the investment potential of

personal farming.

At the empirical stage of the study the practical aspects of formation and use of investment potential of personal farms of Transcarpathian region have been analyzed.

It has been proved that personal farms play an important and sometimes crucial role in the functioning of agriculture and rural development. Despite this, their material and technical support is insufficient, investment processes are sluggish, investment potential is underdeveloped. The average annual investment costs per farm reach about 5.4 thousand UAH. per year, per 1 hectare of their land area is 4.0 thousand UAH, and per person - less than 1 thousand UAH. The majority of farms invest only in the purchase, construction and installation of farm buildings and structures (over 94%), less than half - in the purchase of non-self-propelled machinery, equipment and inventory, only about 38% buy or upgrade self-propelled agricultural machinery. The key reason for these processes is the lack of funds and low level of investment potential.

It has been established that the key factor in the formation of investment potential of personal farms is the level of marketability of agricultural products produced by them. In the study, the farms were divided into five groups - non-commodity, with sporadic sales, low, medium marketability and commercialized high-commodity farms. The use of differentiated models of perspective development was proposed for different groups. In particular, for almost 69% of private farms the optimal model is the strengthening of consumer characteristics, 15% - commercialization, 16% - diversification of activities. At the same time, it is advisable for some farms to resort to the implementation of additional ancillary models - 31% to the model of integration, 38% - cooperation.

The constructive part of the research is devoted to the substantiation of the directions of investment potential development of personal peasant farms in the conditions of decentralization. It has been proved that the development of the investment potential of personal farms can take place only as a component of the

development of the subjects themselves and their activities. To this end, it is necessary to promote commercialization and diversification of economic activity, strengthening integration processes and spreading the cooperative movement, creating hubs for the arrangement of basic and related areas of entrepreneurship, implementation of personal, joint and integrated projects in agriculture, agricultural processing and agricultural products, rural and green tourism, educational and upbringing projects, folk crafts, creation and promotion of eco-brands and other areas that will meet the needs of farms in investment resources, develop their production and commercial activities and improve the living conditions of peasants.

The principles and concrete mechanisms of support of investment potential development of personal peasant farms by territorial communities in the conditions of decentralization on the basis of the program-target approach have been substantiated. This approach should be implemented through the implementation of programs of direct support for investment projects, credit support, as well as development programs of local communities.

It has been proposed to create Revolving Funds for the implementation of programs of direct support of investment projects, which will be able to provide repayable financial assistance for the implementation of relatively small investment projects of personal farms of industrial, household and social nature. Credit support programs require the creation of specialized funds, the funds of which will be used to reduce the cost of bank loans to finance relatively large investment projects of personal peasant farm, their associations or associations with other entities. Development programs, which have already become widespread in Ukraine and the Transcarpathian region, for further expansion and implementation of priority infrastructure, environmental, social and other projects require international assistance, accession to European and international initiatives, development of municipal infrastructure and green bonds, involvement of other financial instruments. It has been proved that already in the first five years of the implementation of the target-oriented approach, it is possible to support the

development of investment potential in a quarter of individual peasant farms with the support of territorial communities.

Approaches have been developed to the implementation of investment projects in the field of energy efficiency and the development of renewable energy sources through the creation of energy cooperatives as one of the most promising areas of investment activities of private peasant farms. On a macroeconomic and regional scale, this will increase the energy security of the state and individual entities, improve the energy efficiency of the economy as a whole and its individual spheres, and minimize the negative impact of energy and energy consumption on the environment. On the scale of a private peasant farm, this will reduce costs and increase solvency, forming a source of additional income, improve the provision of biofertilizers, avoid numerous environmental problems, and the like. To reduce the financial burden on farms and maintain their investment potential, the creation of energy cooperatives should take place with the financial support of credit relations at the expense of territorial communities.

Key words: personal peasant farm, agriculture, potential, investment potential, investments, investing, investment resources, investment sources, material and technical support, development, decentralization, territorial community, support of territorial community, state support.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових виданнях,

що внесені до міжнародних наукометричних баз даних

1. Молнар Г. Т., Джерела та ресурси інвестиційної діяльності особистих селянських господарств. *Бізнес Інформ*. 2020. №12. С. 173–177. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-12-173-177>.

2. Дем'ян Я. Ю., Молнар Г. Т. Функціонування особистих селянських господарств в сучасних умовах. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука"*.

Серія: "Економічні науки". 2020. №11. <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2020-11-6588>.

3. Молнар Г.Т. Забезпечення внутрішніх джерел розвитку інвестиційного потенціалу особистих селянських господарств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 15. С. 70-76. DOI: 10.32702/23066814.2021.15.70.

Статті в іноземних наукових виданнях

4. Молнар Г. Методы оценки инвестиционного потенциала личных крестьянских хозяйств. *Устойчиво развитие*. 2021. № 2. С. 73-79.

5. Molnar H. T., Hoblyk V. V., Hoblyk V. V. Assessment of the Tailing Dumps State of the Gold Processing Enterprise (Оцінка стану хвостосховищ Золотопереробного підприємства). *International Journal of Advanced Science and Technology*. 2020. Vol. 8, No. 29. P. 2117-2123.

Тези доповідей на конференціях

6. Дем'ян, Я. Ю., Молнар Г. Т. Політика держави в галузі сільського господарства та розвитку сільських районів. *Сучасні тенденції розвитку науки й освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів*: зб. тез доп. за матеріалами VI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Мукачево, 13-14 трав. 2021 р.). Мукачево : МДУ, 2021. С.413-414.

7. Молнар Г. Т. Модель зміцнення споживчих особистих селянських господарств. *Proceedings of I International Scientific and Practical Conference Manchester "International Scientific Innovations in Human Life"* (Manchester July 28-30, 2021). Cognum Publishing House, Manchester, United Kingdom. 2021. 443 p. P. 313-315.

8. Молнар Г.Т., Основні перешкоди розвитку особистого селянського господарства. *International scientific and practical conference «Actual problems of social sciences and humanities»* (Arad, 17-18 Decembe,). Arad, Ramania. 2020. P. 4-7.

9. Молнар Г.Т. Осибисте селянське господарство: стан та перспективи розвитку. *Актуальні проблеми економіки, обліку, фінансів та права України та світу*: зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 18 лист. 2020 р.). Полтава, 2020. Ч.4. С.73-75.

Інші публікації

10. Молнар Г. Т. Сучасний стан матеріально-технічного забезпечення ОСГ Закарпатської області. *Наука майбутнього*. 2021. № 1 (7). С. 234-238.